

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директора Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслуженого вчителя України

Шуляра Василя Івановича

*на дисертаційну роботу Івахно Наталії Олексіївни на тему «Методика поглибленого вивчення учнями 10–11 класів власних назв у літературних творах», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями).
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка*

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Дослідження Івахно Н. О. присвячено надважливій проблемі в системі літературної освіти школярів. Проблема опрацювання власних назв – одна зі складних і малодосліджених у методиці вивчення української літератури. Напрацювання методики вивчення онімів, що наявні в художніх творах, сприятиме формуванню у старшокласників навичок аналізу текстів у розрізі виявлення образного, часопросторового та мовного складників.

Маємо означити низку аргументів, що зумовлюють актуальність і значущість обраної проблеми дослідження. Назвемо такі: відсутність понятійно-термінологічного набору з ономастики для старшокласників за чинними програмами, методики опрацювання літературно-художніх онімів у середній школі, критеріальної бази вимірників осягнення виявлення образного, часопросторового й мовного наповнення художнього твору; недостатня обізнаність школярів із значенням наповнення понять з ономастики та функціонального навантаження власних назв у художніх творах.

У цьому контексті рецензована дисертаційна робота Івахно Наталії Олексіївни є актуальною.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя «Технологія літературного аналізу в середній школі» (номер державної реєстрації: 0123U101622). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол від 24 жовтня 2019 року № 4) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол від 26 листопада 2019 року № 6).

3. Наукова новизна одержаних результатів

У дисертаційній роботі авторкою теоретично обгрунтовано й експериментально підтверджено ефективність методики поглибленого вивчення учнями-старшокласниками власних назв у літературних творах. Уперше запропоновано цілісну систему знань, умінь і навичок, необхідних для вивчення власних назв у процесі аналізу літературного тексту; визначено критерії оцінювання навчальних досягнень учнів під час роботи з власними назвами; розроблено методичну модель вивчення власних назв на уроках української літератури в старших класах (запропоновано принципи навчання, методи, прийоми, форми); експериментально перевірено ефективність роботи з власними назвами за сформованою методичною системою.

4. Наукове і практичне значення

Практичне значення органічно корелює з науковим. Дослідниця розробила методику, яка може бути використана під час аналізу художніх творів на уроках української літератури. Матеріали дисертаційної роботи є корисними в процесі підготовки студентів філологічних факультетів на лекційних, практичних, лабораторних заняттях із методики навчання української літератури. Результати дослідження є цінними для

вдосконалення навчальних програм і підручників з української літератури для 10–11 класів. Розроблена методика й результати дослідження сприятимуть формуванню фахової компетентності вчителів літератури. Наукові положення та висновки дисертантки підтверджуються великим обсягом експериментального матеріалу. Проведено глибокий аналіз теоретико-методологічної бази з проблеми літературно-художніх омонімів.

Результати дослідження створюють ґрунтовну теоретичну базу для вирішення наукової проблеми поглибленого вивчення старшокласниками власних назв у літературних творах. Авторкою напрацьовано методичку й низку моделей занять, що демонструють їх продуктивність і реальність упровадження у практику роботи вчителів із різним рівнем підготовленості школярів.

Позитивним є те, що результати дослідження впроваджено в освітній процес Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради, Чернігівського обласного наукового ліцею Чернігівської обласної ради, Дрогобицького ліцею Дрогобицької міської ради Львівської області, Ліцею № 3 Івано-Франківської міської ради Івано-Франківської області, Київської гімназії східних мов № 1 міста Києва.

5. Повнота викладення матеріалу дисертації в наукових публікаціях

Експериментальні результати репрезентовані як на засіданнях кафедри, так і на різного формату наукових зібраннях (конференціях, семінарах). Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 14 одноосібних публікаціях, з яких: 3 статті – у фахових виданнях України, 2 – у закордонних, 3 – в інших наукових виданнях України; 6 тез доповідей опубліковано в збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Дисертантка виступила на 3 міжнародних і 14 всеукраїнських конференціях.

6. Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність установленим вимогам

Структура та зміст дисертаційного дослідження Н. О. Івахно засвідчує, що воно охоплює цілісний науково-дослідницький процес. Робота містить усі складники і стадії: від ідеї, розробки архітектури, методології дослідження, проведення експерименту до широкого впровадження результатів у заклади загальної середньої та вищої освіти.

Дослідження вибудовано за традиційною схемою. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списків використаних джерел до них, загальних висновків, додатків, а також містить 10 рисунків і 13 таблиць. Наявні додатки, рисунки та схеми допомагають кращому сприйняттю отриманих авторкою результатів.

Матеріали дисертаційної роботи викладено на 302 сторінках, із них основного тексту – 188 сторінок.

У **вступі** Н. О. Івахно обґрунтовує вибір теми дисертаційної роботи, зазначає актуальність і важливість проведення системного дослідження вивчення власних назв у системі літературної освіти старшокласників. Дисертаційну роботу виконано в межах наукової теми кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя «Технологія літературного аналізу в середній школі» (номер державної реєстрації: 0123U101622). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол від 24 жовтня 2019 року № 4) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол від 26 листопада 2019 року № 6). Визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету й завдання, які між собою узгоджуються; висвітлено наукову новизну, практичне значення та інформацію про особистий внесок, список публікацій, апробацію одержаних результатів, обсяг, структуру дисертації.

У першому розділі дисертації «Науково-теоретичні засади поглибленого вивчення власних назв на уроках української літератури в 10–11 класах» авторкою зроблено огляд літературних джерел, за результатами якого власні назви визначено як концептуально значущі компоненти художнього твору та їх роль, функції. Окреслено мовознавчі, літературознавчі, психолого-педагогічні, методико-літературні основи поглибленого вивчення власних назв. Глибокий аналіз і критична оцінка джерел дозволили логічно обґрунтувати вибір теми дисертаційного дослідження та сформулювати мету й завдання роботи.

У розділі 2 «Теорія та практика поглибленого вивчення власних назв учнями 10–11 класів на уроках української літератури» запропоновано методичну модель поглибленого вивчення власних назв; визначено механізм реалізації як продуману пошуково-дослідницьку діяльність у процесі аналізу літературного тексту; оптимально вибудовано основні підходи до залучення онімів у процес шкільного аналізу художнього тексту. Доцільно охарактеризовано навчальну діяльність з погляду вивчення динаміки образів-персонажів, системних зв'язків між образами, осмислення ціннісно-цільових програм героїв, у контексті ознак жанру, стилю та світоглядної системи автора. Запропоновані підходи узгоджуються зі шляхами аналізу літературних творів і текстами, що визначені державними програмами з української літератури.

Експериментальний доробок дисертації розглядається в розділі 3 «Дослідно-експериментальна методика поглибленого вивчення власних назв учнями старших класів». Дисертанткою описано процес упровадження створеної методики навчання в шкільну практику закладів загальної середньої освіти в різних регіонах України. Під час експерименту підтверджено ефективність запропонованої моделі опрацювання власних назв на спеціально організованих заняттях з української літератури в 10 та

11 класах. Важливо й цінно, що аспірантка особисто брала участь у здійсненні експерименту як учитель української літератури.

Маємо констатувати те, що експеримент продемонстрував продуктивність розробленої методики. Залучення власних назв до шкільного аналізу дає позитивні зміни в сприйнятті літературних творів, зокрема відбувається процес поглибленого осмислення учнями художніх властивостей образів-персонажів, часопросторових, жанрових і стильових властивостей навчального матеріалу.

Репрезентовані результати, оприятлені висновки й узагальнення дисертаційного дослідження дозволяють констатувати, що робота має наукову новизну. Уперше розроблено систему літературних знань, умінь і навичок для поглибленого вивчення власних назв на матеріалі окремих текстів з української літератури (10–11 класи). Назване є надзвичайно цінним для подальшого розвитку й упровадження в систему профільного навчання. З цією метою доцільно розроблено критерії оцінювання навчальних досягнень старшокласників у роботі з літературно-художніми óнімами. Значущою є сукупність спеціальних методичних принципів, методів, прийомів, видів діяльності щодо аналізу власних назв. Продемонстровано модель упровадження у шкільну практику цілісних планів-конспектів з вивчення антропонімів, топонімів та міфонімів відповідно до запропонованих підходів (додатки: В, Г, Д). Ефективність поданої моделі перевірено через успішне її впровадження в освітній процес.

Отримані результати під час дисертаційного дослідження мають практичне значення.

Висновки відповідають меті й завданням дисертаційної роботи та підтверджуються експериментальним матеріалом. Схвально, що авторка не тільки чітко висвітлює наукову новизну одержаних результатів і можливості практичного застосування, але й накреслює перспективи для майбутніх досліджень стосовно вивчення власних назв у системі літературної освіти.

Важливими є додатки, що поглиблюють запропоновану методичну модель, підтверджують практичну значущість одержаних результатів. Список використаних джерел і літератури наведено наприкінці кожного розділу. Покликання на джерела в тексті дисертації виконано з дотриманням вимог.

7. Ступінь обґрунтованості наукових положень

Залучення потужної джерельної бази, вагомих публікацій різних галузей із досліджуваної тематики дозволило авторці проаналізувати стан проблеми й обговорити отримані результати. Текст дисертації вибудовано в логічній послідовності та відзначається високим науково-теоретичним рівнем. Подані в дисертації узагальнення, підсумки, висновки до підрозділів / розділів обґрунтовані. Вони містять великий масив результатів здійснених експериментальних досліджень, доцільно охоплюють регіони проведення. Підсумки та висновки є об'єктивними, оскільки статистично опрацьовані.

Наукові положення, висновки, сформульовані в дисертації, ґрунтуються на досить значній кількості фактичного матеріалу. Для досягнення мети та вирішення визначених завдань застосовувалися адекватні методи дослідження. Дослідно-експериментальна робота засвідчує якісну й кількісну динаміку, що вказує на підвищення рівня навченості старшокласників та ефективність методики вивчення ними власних назв у системі літературної освіти взагалі та під час аналізу літературних творів зокрема.

Анотація повною мірою відбиває зміст роботи і не містить тверджень чи ідей, які не наведено в основному тексті дисертації. Текст праці – змістовний, виклад здійснено літературною мовою, витримано науковий стиль.

Критичний аналіз дозволяє стверджувати, що поставлені дослідницькі завдання логічно узгоджуються з метою роботи. Текст відповідає його

предмету. Хід вирішення визначених мети і завдань послідовно розкрито в дослідженні.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно і схвально оцінюючи роботу Івахно Наталії Олексіївни в цілому, доцільно звернути увагу на окремі недоліки й недостатньо використані можливості в оформленні тексту, а також дискусійні питання.

1. Наведені в роботі результати, окрім теоретичного, без сумніву мають практичне значення. Авторкою вперше проведено системне дослідження вивчення старшокласниками власних назв у процесі аналізу літературних текстів, визначено критерії діагностування рівнів навчальних досягнень, у тексті вживається поняття «літературознавчі компетентності» (наприклад, у висновках, с. 217–218). Залишається незрозумілим значення наповнення понять «літературна компетентність» і «літературознавча компетентність». Вони тотожні за своїм значенням чи різні?
2. Не зрозумілою є логіка покликань. В окремих місцях тексту дисертації авторка зазначає у квадратних дужках лише номер із списку використаних джерел (що утруднює сприйняття аналітичної тези / твердження), наприклад, с. 53–54; 55–57. Загалом, на наш погляд, обрано оптимальний варіант: у тексті вказано прізвище науковця і після цитати покликання на номер джерела.
3. Наскільки доречно вживати в сучасній методиці мовні конструкції: «учні повинні знати», «старшокласники повинні вміти», «словесники повинні», (наприклад, с. 106, с. 109; с. 112, с. 125, с. 185 і т. д.). На нашу думку, доцільно послуговуватися конструкціями: «учні виявлятимуть знання про: групи власних назв..., художні особливості власних назв..., функціональну роль...», «старшокласники вмітимуть, якщо набудуть навичок: виокремлювати..., визначати..., окреслювати...» тощо.

4. У другому розділі ґрунтовно й розлого виписано практику реалізації загальної моделі вивчення власних назв на уроках української літератури в 10–11 класах. Такі практики описані в п.п.: 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3, 2.2.4 і до кожної подаються вимоги до вивчення власних назв різного типу, що учні знатимуть і вмітимуть, основні вимоги до методів навчання, представлені схеми й алгоритми. До кожного складника додаються занадто розлогі коментарі, які часто повторюють одне й те саме в кожному параграфі. На нашу думку, це обтяжує текст для сприйняття. Чи можливий варіант оптимізації детального коментування й уникнення деякого дублювання?
5. У загальних висновках пропонуємо розширити перспективи подальших наукових розвідок. Ґрунтовне дослідження вивчення власних назв у системі літературної освіти доцільно поширити для Нової української школи, що поділяється на цикли (5–6 класи – адаптаційний, 7–9 класи – базове предметне навчання) та майбутню профільну диференціацію. Це матиме як наукове значення, так і практичну значущість у реалізації нових державних стандартів повної загальної середньої освіти.
6. У тексті дисертації зустрічаються мовні огріхи, неузгодженості, русизми, кальковані слова: «персонажів Багряного учнів мають осмислити» (с. 37), «побут в чужих реаліях» (с. 37), «значимі імена» (с. 84), «значимі власні назви» (с. 109, с. 187), «значимості літературних найменувань», (с. 214), «у ряді творів» (с. 111), «ряд тем» (с. 113), «ряд запитань» (с. 128), «цінним в ході подальшого» (с. 193).

Проте висловлені зауваження та надані рекомендації не впливають на високу оцінку й наукову цінність дисертаційного дослідження Наталії Олексіївни Івахно.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам. Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Івахно Наталії Олексіївни є завершеним, цілісним, самостійним. Вважаємо, що дисертаційна робота «Методика поглибленого вивчення учнями 10–11 класів власних назв у літературних творах» за змістом, актуальністю, рівнем наукової новизни, практичним значенням і характером висновків відповідає галузі знань 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями). Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка та сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, п. 6 «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»), а її авторка, Івахно Н. О., заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії й
методики мовно-літературної та
художньо-естетичної освіти*

*Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
заслужений учитель України*

Василь ШУЛЯР

Підпис В. Шуляра засвідчую

Марина ЛУТИС,
провідний юрист МОІППО